

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ženy v domácnosti a jejich společenské a rodinné postavení

Lucie Hejduková

Bakalářská práce

2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Hejduková**
Osobní číslo: **H15141**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Ženy v domácnosti a jejich společenské a rodinné postavení**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zaměřovat na ženy, které dlouhodobě nepracují na plný úvazek, nebo nepracují vůbec a náplní jejich času je péče o vzhled i chod domácnosti a výchova dětí. V práci bude využito kvalitativního výzkumu, konkrétně bude k rozklíčování problematiky a sběru dat použita metoda hloubkového rozhovoru. Úvodní část práce se bude zabývat základní problematikou genderu a postavením mužů a žen v domácnosti. Druhá část výzkumného šetření bude obsahovat hloubkové rozhovory se čtyřmi rodinami výše zmíněného typu domácnosti. Následovat bude analýza těchto rozhovorů zaměřená na rozdělení mužských a ženských rolí v domácnosti, postavení ženy v takovéto domácnosti a přístupu k finančním zdrojům a k moci.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Barša, P. 2002. Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem. Praha: Sociologické nakladatelství.

Bourdieu, P. 2000. Nadvláda mužů. Praha: Karolinum.

Keohane, Nannerl O., Michelle Z. Rosaldo, and Barbara C. Gelpi, editors. (1982) Feminist theory: a critique of ideology.

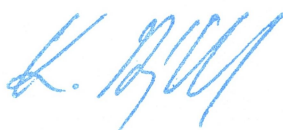
Oakly, A. 2000. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000.

Ortner, Sherry (1996) Making Gender: The Politics and Erotics of Culture. Boston: Beacon Press.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Tereza Hyánková, Ph.D.**
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **31. března 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem při práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladu, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Tehovci dne 22. 2. 2018

Lucie Hejduková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Tereze Hyánkové Ph.D. za odborné vedení, věcné připomínky a užitečné rady. Dále bych chtěla poděkovat informantkám za jejich vstřícnost a účast na výzkumu. Velký vděk patří mé rodině, za čas strávený nad opravami textu.

NÁZEV

Ženy v domácnosti a jejich společenské a rodinné postavení

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá problematikou dělby práce a rozdělením sociálních rolí v rodinách, ve kterých je pracující muž charakterizován rolí živitele a žena rolí pečovatelky o domácnost a děti. Teoretická část práce je věnována historickému vývoji postavení žen v domácnosti. Praktická část je pak tvořena analýzou polostrukturovaných rozhovorů s informantkami – ženami v domácnosti. Klíčová témata rozhovoru se zabývají faktickým rozdělením rolí partnerů, angažovaností partnera v péči o děti i domácnost a postojem partnera k práci, kterou žena v domácnosti vykonává.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dělba práce, gender, postavení, rodina, sociální role, ženy v domácnosti

TITLE

Housewives and their social status in society and household

ANNOTATION

The thesis is focused on the division of labour and social roles in families, where man is defined as a breadwinner and woman as the one who takes care of children and looks after the household. In the theoretical part a historical evolution of social positions of housewives is summarized. The practical part is composed of an analysis of semi-structured interviews with several housewives. The research is primarily focused on the division of roles in the families: men's engagement in raising children and looking after the household and their attitude to the housewives and household chores.

KEYWORDS

Division of labour, family, gender, housewives, position, social role

OBSAH

Úvod.....	7
1. Metodologie	9
1.1 Cíle výzkumu.....	9
1.2 Výzkumné otázky a podotázky.....	9
1.3 Charakteristika výzkumného souboru	9
1.4 Metody sběru dat	10
2. Vymezení souvisejících pojmů	11
2.1 Gender	11
2.2 Žena jako objekt pro druhé podle konceptu P. Bourdieuho	15
2.3 Bytí-viděné	16
2.4 Rodina jako zdroj sociální nerovnosti	18
3. Historie vývoje postavení ženy v rodině a společnosti	21
3.1 Žena v 18. století	21
3.2 Dějiny ženy v 19. století	25
3.3 Žena v socialismu	32
4. Analýza rozhovorů	36
4.1 Medailonky informantek	36
4.2 Vyhodnocení rozhovorů	37
4.2.1 Péče o domácnost.....	37
4.2.2 Výchova dětí a péče o ně	41
4.2.3 Trávení volného času	44
4.2.4 Finanční situace	45
4.2.5. Návrat do práce	48
4.2.6 Ocenění ženy za její práci v rodině a domácnosti ze strany partnera	50

ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na ženy, které dlouhodobě nepracují na plný úvazek, nebo nepracují vůbec a náplní jejich času je péče o vzhled i chod domácnosti a výchova jejich dětí. Téma bakalářské práce jsem si vybrala z toho důvodu, že se o problematiku genderu aktivně zajímám již několik let a konkrétně oblast týkající se žen v domácnosti považuji za poměrně neprobádanou. Nejvýraznější motivací pro výběr bakalářské práce se zaměřením na oblast genderu se pro mě stala kniha Pierra Bourdieuho (2000) *Nadvláda mužů*. Aktuální zvýšení počtu feministických kampaní v České republice i ve světě považuji za důkaz toho, že současné ženy stále nedisponují stejnými možnostmi a životními šancemi jako muži.

Práce se zaměřuje na typy domácností, ve kterých je muž hlavním živitelem rodiny a role ženy je charakteristická péčí o děti a domácnost. Zajímá mě především reflexe vztahu mezi finančním zabezpečením rodiny a péčí o domácnost. Práce se zabývá postavením ženy ve výše zmíněném modelu rodiny, fungováním mužských a ženských rolí v praxi a přístupem žen k majetku a financím.

Teoretická část práce věnuje pozornost základní charakteristice pojmu gender a zaměřuje se na základní atributy sociálních rolí žen, které se od 18. do 20. století mění a současně i na ty, které zůstávají konstantní. Součástí teoretické části práce je stručný vhled do historie vývoje postavení žen v domácnosti, kde taktéž uvádím významné události, které postavení žen a jejich reálné zapojení v domácnosti ovlivnily. Jak jsem již zmínila výše, výraznou inspirací se pro mne stala kniha *Nadvláda mužů*, jež je významným etnografickým dílem zaměřeným na genderovou problematiku. Proto v teoretické části práce uvádím také hlavní myšlenky této publikace. V praktické části jsem se rozhodla zkoumat situaci v konkrétních rodinách, k čemuž jsem využila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Do

kvalitativního průzkumu byly zahrnuty tři informantky, které buď v současnosti jsou, nebo dříve byly ženami v domácnosti.

1. METODOLOGIE

V teoretické části bakalářské práce jsem zpracovala poznatky z odborné literatury zabývající se danou problematikou do několika podkapitol. V praktické části byl proveden vlastní výzkum formou rozhovoru, zaměřený na ženy v domácnosti a jejich rodinné postavení, rozdělení rolí v domácnosti, dělbu práce v rodině a otázku přístupu žen k financím a majetku.

1.1 CÍLE VÝZKUMU

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jaké společenské role jsou charakteristické pro ženy v domácnosti a jaké pro jejich partnery. Zajímá mne především dělba práce v takovýchto modelech domácností, kde muž je hlavním živitelem rodiny a žena pečuje o děti a domácnost. Konkrétně jsem se zaměřila na míru angažovanosti partnera v péči o domácnost a výchovu dětí, dále pak na vztah pracujícího otce a jeho dětí a v neposlední řadě na to, zda je podle žen jejich partneři oceňují za práci v domácnosti či naopak a jak tyto skutečnosti vnímají.

1.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

1. Jaké jsou role dotazovaných žen v rodině z hlediska péče o děti a domácnost?
2. Jaké je postavení dotazovaných žen v rodině z hlediska správy majetku a financí?
3. Pociťují dotazované ženy ze strany partnera pozitivní či negativní hodnocení své práce v domácnosti?

1.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Pro provedení výzkumu v praktické části práce bylo pro realizaci rozhovorů použito záměrného výběru výzkumného vzorku. První z informantek (Kristýna), byla v minulosti po několikaleté ženou v domácnosti a později se na krátkou dobu stala mou pracovní kolegyní.

Poskytla mi rozhovor a zároveň mi umožnila vstup do terénu tím, že mi pomohla uskutečnit několik dalších rozhovorů s jejími přítelkyněmi – také ženami v domácnosti. Dva rozhovory byly provedeny v domech informantek, poslední pak v kavárně v Hradci Králové. Všechny informantky souhlasily se zaznamenáním rozhovoru na hlasové nahrávací zařízení v mobilním telefonu. Zvukový záznam jsem posléze detailně přepsala do elektronické textové podoby pro snadnější možnost vyhodnocení. Jména informantek jsou z důvodu anonymity změněna.

1.4 METODY SBĚRU DAT

Text praktické části vychází z kvalitativního sociologického výzkumu, do něhož byly zahrnuty tři informantky – ženy v domácnosti. Konkrétně jsem k rozklíčování problematiky použila polostrukturovaný rozhovor. Součástí rozhovoru byly otázky společné pro všechny informantky, které na tyto otázky volně odpovídaly. Zbylá část rozhovoru byla nestrukturovaného typu a zahrnovala otázky a odpovědi, které se v průběhu rozhovoru na dané téma volně utvářely. Zvukové záznamy jsem převedla do písemné formy a opatřila vlastními komentáři a poznámkami, které zaznamenávají především emoční projevy informantek, či rušivé elementy v průběhu rozhovoru.

2. VYMEZENÍ SOUVISEJÍCÍCH POJMŮ

2.1 GENDER

Pojem gender byl přejat z anglického jazyka a ve své původní verzi označoval v anglickém jazyce gramatický rod. Do českého jazyka byl tento termín primárně překládán taktéž jako rod, avšak takový překlad je poněkud zavádějící. Pojem rod si v českém jazyce spojujeme spíše s genealogií, nebo si pod ním představíme rovněž rod gramatický, jako v anglickém jazyce. Gender však v odborné literatuře a vědě nabyl nového významu, naprosto odlišného od gramatického rodu, a proto není v dnešní době tento termín překládán a stal se zcela novým pojmem (Maříková 2000: 11).

Risman (1998) chápe gender jako sociálně vytvořené rozdíly mezi muži a ženami, které jsou původci skutečnosti, že ženy a muži mají odlišné chování, které je způsobeno tím, jak jsou již od útlého věku odlišně vychováváni. Typickým příkladem je fakt, že dívky jsou oblékány do růžové, jsou podporovány k tomu být krásné a líbivé. Chlapci jsou naopak oblékáni tak, aby jejich oblečení vydrželo hraní si v přírodě a válení v blátě. Risman se domnívá, že genderové rozdíly jsou všeobecně chápány jako přirozené, biologicky dané aspekty (Risman 1998: 2–4).

Giddens (2013) vysvětluje pojem gender jako: „Společenská očekávání spojená s chováním, jež je u obou pohlaví vnímáno jako žádoucí. Gender se netýká tělesných atributů, jimiž se od sebe ženy a muži liší, ale sociálně formovaných rysů maskulinity a feminity“ (Giddens 2013: 980). Genderové role jsou pak podle autora „[...] sociální role přisuzované pohlavím a označované za mužské či ženské“ (Giddens 2013: 980).

Maříková pak pojem gender vysvětluje následovně: „Jde o takové rozdíly mezi mužem a ženou, které nejsou předurčeny biologicky, geneticky ani nikterak jinak ‚od přírody‘

nejsou nám dány dopředu, nýbrž vznikají a jsou podmíněny kulturně, historicky a sociálně“ (Maříková 2000: 11). Gender je tedy podle Maříkové sociální konstrukt, který rozděluje sociální role na mužské a ženské, který formuje naše postoje a hodnoty a vytváří představy o tom, že existují normy typicky mužské a naopak typicky ženské.

Domnívám se, že většina populace se k jakýmkoli projevům sexismu staví odmítavě a vědomě tyto projevy odsuzuje. Nicméně často se dopouštíme takového chování, které genderové rozdíly podporuje a reprodukuje. Podle Bourdieho tak činíme nevědomě, jelikož je v nás rozdělení genderových rolí internalizováno (Bourdieu 2000: 39).

Risman (1998) ve své publikaci uvádí studii socioložky Bemové, která se domnívá, že reprodukce rozdělení genderových rolí na mužské a ženské je uskutečňována třemi skrytými domněnkami. Těmito třemi domněnkami jsou: esencialismus, androcentrismus a genderová polarizace. První domněnkou je předpoklad, že rozdíly mezi chováním žen a mužů jsou nám biologicky a geneticky dané. Androcentrismus pak definuje jako předpoklad, že mužský pohled na svět, stejně tak jako mužské hodnoty a postoje jsou považovány za standardní a správné. Androcentrický pohled na svět je dále definován představou, že muži jsou pro společnost přínosnější než ženy. Genderovou polarizací se pak rozumí fakt, že ženské a mužské chování je rozrůzněné téměř ve všech kategoriích sociálního světa, ať už se jedná o sociální role, modely oblékání, způsoby vyjadřování emocí, ale i například o takové skutečnosti, jakými je vyjádření sexuální touhy (Bem 1993 in Risman 1998: 2–4).

Můžeme konstatovat, že výše zmínění autoři patří mezi zastánce představ, které genderové rozdíly považují za sociálně a kulturně konstruované. S touto představou se naopak ne zcela ztotožňuje český biolog, filozof a spisovatel Komárek (2013). Autor se domnívá, že: „Jedním z nejtabuovějších témat přítomné doby je existence rozdílů mezi pohlavími – je to něco, co být nemá a nesmí. Že něco podobného nemá co dělat s rovnými právy ani stejnou

důstojností, nelze v dobovém čtecím rámci pochopit a biolog, který by na celou věc poukázal, je v nebezpečí stát se veřejným nepřítelem“ (Komárek 2013: 222–223).

Komárek ve své publikaci uvádí domněnku, jež tvrdí, že mužský chromozom Y je původcem desetkrát větší pravděpodobnosti, že muž bude vykazovat chování, za které hrozí trest odnětí svobody. Domnívá se, že pokud bychom nějaké podobné tvrzení vyřkli o ženách, například o „přirozené“ netaalentovanosti žen ve skladatelství hudby, způsobilo by toto tvrzení vlnu nevole. Komárek tvrdí, že ženy a muži mají od přírody rozdílné talenty, životní strategie i představy a potýkají se s jinými životními problémy (Komárek 2013: 223).

Co se týče problematiky genderu, vyzdvihuje Komárek především obavy nad šířením feministických tendencí, které považují muže za androcentrického utlačovatele, který je zobrazován jako násilník a potencionální sexuální delikvent. Podle mého názoru se snaží poukázat na fakt, že jsou muži častokrát feministickými aktivistkami přehnaně stavěni do rolí, které jim ne vždy náleží a bohužel tyto představy pronikají do společenského smýšlení obecně. Jako příklad uvádí situaci, kdy je muž ve sporu týkajícím se sexuálního obtěžování společností předběžně odsouzen jako vinný a žena je povětšinou považována automaticky za oběť (Komárek 2013: 226).

V současnosti však není výjimkou setkat se i s násilím páchaným na mužích. V takových situacích, kdy dochází například k sexuálnímu nátlaku páchanému ze strany žen, je muž veřejným míněním odsouzen za neschopnost bránit se a je považován za „slabocha“. Problematikou mužnosti a s ní spojenými otázkami a jejími projevy se zabývá francouzský sociolog Bourdieu.

Bourdieu (2000) poukazuje na fakt, že i dispozice k mocenství a nadvládě ze strany mužů, mění toto pohlaví určitým způsobem v oběti. Stejně jako se ženy učí rezignaci, poslušnosti a péči o domácnost, jsou opačná pohlaví vedena k mužnosti – fyzické a mravní

síle, odvaze a cti – která se u mužů považuje za samozřejmost. Muži se tak snaží svou „mužnost“ potvrdit, protože se to od nich jednoduše očekává, jak ve smyslu sexuálním, tak ve smyslu způsobilosti k boji a násilí. Častěji než ženy usilují o slávu, prosazují sebe sama, bojují za svou čest, snaží se nést odpovědnost za zabezpečení rodiny. Tato role ve společnosti může však být velmi psychicky i fyzicky vyčerpávající. Nemají však jinou možnost, pokud si nechtějí vysloužit nálepku slabocha, křehotinky či bázlivé ženy (Bourdieu 2000: 46–50). Domnívám se, že skutečnost, že se modifikace slova žena a další výrazy označující ženu („ženská“, „baba“, „slečinka“) používají pejorativně jako označení někoho slabého či křehkého, nám hodně napovídá o rozdělení genderových rolí a představách o mužích a ženách.

Bourdieu tvrdí, že zdánlivě odvážné činy, ke kterým jsou chlapci od dětství vedeni – adrenalinové sporty či zápasy, angažovanost v různých rizikových činnostech a projevech odvahy – jsou vlastně jistým druhem zbabělosti. Bourdieu se domnívá, že tato zbabělost má podobu strachu z vyloučení ze světa „mužných mužů“ (Bourdieu: 2000: 50).

2.2 ŽENA JAKO OBJEKT PRO DRUHÉ PODLE KONCEPTU P. BOURDIEUHO

Nejvýraznější a nejdůležitější motivací pro výběr tématu této práce se pro mě stala kniha Pierra Bourdieuho *Nadvláda mužů* (2000), a proto bych v následující kapitole ráda uvedla hlavní myšlenky tohoto díla. Zaměřit bych se chtěla především na autorův koncept ženy jako objektu pro druhé.

Cílem publikace *Nadvláda mužů* je zkoumání složitých struktur vztahů mezi muži a ženami a způsobů reprodukce těchto vztahů. Bourdieu však podotýká: „[...] když chceme uvažovat o mužské nadvládě, je nebezpečí, že se uchýlíme ke způsobu myšlení, které je samo plodem této nadvlády“ (Bourdieu 2000: 9). Aby se vyhnul tomuto nebezpečnému kruhu, použil etnografickou analýzu společnosti alžírských Kabylů. V této společnosti se totiž zachovaly struktury vztahu mezi gendery společné pro středomořské státy, které navíc přetrvávají a lze je objevit i v našich sociálních strukturách.

Obecně jsou sociální rozdíly mezi muži a ženami odůvodňovány odlišnostmi jejich biologických konstrukcí těl. Bourdieu naopak říká, že ona biologická „přirozenost“ není ničím jiným, než naturalizovanou sociální konstrukcí, že naše těla jsou konstruována dlouhodobě přijímanými a za své přijatými schémata a principy vnímání, které nám „nutí“ společnost. Tyto sociální představy o tělech mužů a žen jim vnucují určité způsoby použití svého těla a vytváří tak sociálně diferencované rody. Společenské rozdíly jsou opětovně somatizovány, tedy vpisovány do těl, takže se zdají být naprosto přirozené a samozřejmé. Sociální rozdíly, údajně tvořené rozličnou konstitucí, jsou tedy pouhou sociální konstrukcí (Bourdieu 2000: 11–12).

„Pohled společnosti vytváří anatomickou diferenci a tato sociálně vytvářená diference zároveň slouží onomu sociálnímu pohledu za základ a záruku jeho zdánlivé přirozenosti“ (Bourdieu 2000: 15). Takže můžeme říci, že se naše myšlení pohybuje v neustálém kruhu.

Zvláště ženy se tak ocitají v bezvýhodné situaci, protože jejich myšlení a vnímání sociální reality se utváří podle struktur tvořených mužskou nadvládou.

Autor uvádí, že ženám a mužům jsou společností, která je založena na mužské nadvládě, nuceny různé vzorce užívání a chování týkající se jejich těla i mysli. Tělesná i psychická stránka mužů a žen je tak v dlouhodobém časovém horizontu ovlivňována a přetvářena. Rozdílné vzorce chování rozdělené na mužské a ženské jsou pak zakomponovány do našich habitů a jsou námi považovány za přírodní zákon (Bourdieu 2000: 24–25).

U žen Kabylů je typickým očekávaným chováním poddanost, pečovatelsví a ukázněnost. Tyto vlastnosti se podle autora v kabylských ženách somatizují, což v praxi znamená, že se tyto ženy opravdu fyzicky drží nízko – mají vyhrazené cesty příkopem, stojí s překříženýma rukama s pohledem do země a snaží se na sebe neupozorňovat. Bourdieu říká, že jisté podobnosti lze spatřit i v amerických a evropských moderních společnostech. Ženy těchto zemí zauímají oproti mužům uzavřené postoje typu překřížených rukou na prsou, vsedě drží nohy u sebe, nebo je mají zkřížené a často se vyhýbají i přímému očnímu kontaktu, který je v současnosti stále považován za vyzývavý. Naopak muži často zauímají uvolněné pózy typu doširoka rozkročené nohy, nohy na stole či pohupování na židli (Bourdieu 2000: 25–30).

2.3 BYTÍ-VIDĚNÉ

Jak již bylo zmíněno, mužská nadvláda dělá z žen symbolické předměty, jejichž bytí označuje Bourdieu za tzv. bytí-viděné. Vyjadřuje tím fakt, že ženské tělo slouží jako objekt pro druhé. Má být především krásné a odpovídat požadavkům a trendům doby. Je určeno a vystavováno pohledům a hodnocením ostatních, od nichž se pak odvíjí samotná hodnota ženy a její pohled na sebe sama. To, jak jsou ženy po stránce vzhledu vnímány a jak jsou posuzovány ostatními osobami, se prakticky stalo podstatou jejich existence. Obecně se od žen očekávají vlastnosti

typu – upravená, usměvavá, zdrženlivá, poddaná a pečující. Tato „ženskost“, jak bychom mohli soubor těchto vyžadovaných vlastností nazvat, je však snahou o uskutečňování mužských požadavků a je konstruktem mužské nadvlády (Bourdieu 2000: 61).

Dle mého názoru můžeme na Bourdieuho koncept ženského těla jako objektu pro druhé nahlížet dvojím způsobem. Žena slouží v první řadě jako objekt pro druhé z hlediska fyzická, v druhé řadě pak z hlediska psychických a sociálních vlastností, které jsou jim připsány a jsou od nich očekávány. Zmíněnými psychickými a sociálními vlastnostmi mám na mysli skutečnost, že ženy jsou stavěny do role pečovatelky – osoby, která se stará o druhé, soucítí, pomáhá a pečuje o blaho druhých, oproti muži, považovanému za subjektivní svobodné individuum, jež je orientované na výkon, pokrok v kariéře a inovaci. Nejedná se z mého pohledu tedy pouze o koncept týkající se ženského těla.

Kvůli výše zmíněným skutečnostem je patrné, že si ženy častěji vybírají zaměstnání zabývající se péčí o druhé, častěji jsou také zaměstnány ve službách a v takových zaměstnáních, kde se pro druhé „obětují“. Tyto skutečnosti dokládají můj předpoklad, že ženy jsou nejen objektem pro druhé z hlediska fyzická.

Bourdieu dále nastiňuje téma takzvané sexualizované struktury rozdělení práce. Většina zaměstnání vykonávaných ženami vyžaduje podřízenost a potřebu bezpečí. Činnosti, které vykonává muž, jsou hodnoceny jako vznešené a důležité, vše co dělá žena je rutinní a banální – příkladem může být rozdíl v chápání významu povolání „kuchař“ (mistr svého oboru) a „kuchařka“ (v závodní jídelně). Prestiž zaměstnání klesá, pokud se stává více populárním mezi ženami, naopak činnosti, jakmile jsou vykonávány muži, jsou považovány za kvalifikované (Bourdieu 2000: 53–56). Feminizace školství je, podle mého názoru, jasným příkladem Bourdieuho teorie. S postupným navyšováním učitelek ve školách klesl ze strany

mužů o toto zaměstnání zájem a stalo se tak téměř výlučně ženským povoláním, často zesměšňovaným a neadekvátně placeným.

Sexualizovanou strukturu rozdělování práce potvrzuje a dále reprodukuje fakt, že ženy jsou dlouhodobě nenápadně a nenásilně odrazovány od určitých činností. Těmto činnostem se tedy vyhýbají, i přesto, že by v nich mohly vynikat (ony to ale netuší). Jedná se vlastně o tzv. naučenou bezmocnost – pokud je člověk soustavně přesvědčován o neschopnosti vykonat nějakou činnost, ve výsledku se i on sám považuje za neschopného ji vykonat. Příkladem může být to, jak jsou studentky svými profesory odrazovány od studia technických oborů (Bourdieu 2000: 57).

2.4 RODINA JAKO ZDROJ SOCIÁLNÍ NEROVNOSTI

Autorky publikace *Živitelé a živitelky* (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012) na základě svého výzkumu uvádí, že ačkoli má žena a muž z rozdílných rodin zcela stejnou pracovní pozici a oba jsou rodiče dětí ve stejném věku, jejich názory v pohledu na zaměstnání se významně liší. Žena uvádí, že její zaměstnání jí plně vyhovuje z důvodu snadné kombinovatelnosti výkonu povolání a péče o děti a domácnost tak, aby se manžel v této oblasti nemusel příliš angažovat a mohl se soustředit na svou kariéru. Muž naopak vyzdvihoval svůj názor, že je živitelem rodiny a orientoval se na kariéru (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 7).

Jak autorky uvádí, i přes skutečnost, že mají partneři stejnou pracovní pozici, matka dětí cítí odpovědnost za starost o děti a péči o domácnost, zatímco muž-otec, se sám definuje jako živitel rodiny. O ženě-matce se tedy nesmýšlí jako o živitelce rodiny, i když vykonává stejné povolání jako její partner, který se především orientuje na výkon a kariéru postup ve svém zaměstnání (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 7–8).

V české společnosti stále přetrvává představa o muži jakožto živiteli a o ženě pečovatelce. Zajímavá je však skutečnost vyplývající z průzkumu socioložky Haškové. Respondenti zmíněného průzkumu totiž uvedli názor, že finančně a materiálně by měli rodinu zabezpečovat oba partneři (Hašková 2003: 53). Tento rodinný stereotyp matka-pečovatelka a muž-živitel, tak mohou v rodině vytvářet nerovnosti v množství práce a povinností kolem péče o domácnost a taktéž mohou zvýhodňovat muže a znevýhodňovat ženy v pracovním procesu (Maříková, Křížková, Vohlídalová 20012: 8–9).

Jedním z příkladů znevýhodnění žen v pracovním procesu jsou mzdové rozdíly mezi muži a ženami. Například je patrné, že feminizované obory jsou obecně oblastí s nízkou platovou úrovní. Studie Fischlové z roku 2005 ukazuje, že ženy v České republice mají na shodných pozicích ve stejných institucích nižší příjem než jejich mužští kolegové (Fischlová 2005: 11).

Zda je obecně rodina sférou sociální rovnosti či nerovnosti se zabývá autorka Maříková v knize *Proměny současné české rodiny* (Maříková 2000). Autorka tvrdí, že pokud bychom se zabývali pouze kategoriemi jako je například fungování mužů a žen na trhu práce, výkon dané profese či vzdělanostní struktura, mohli by si být ženy a muži rovni. Ačkoli je obecně veřejností i některými sociology rodina považována za bezpečnou sféru sociální rovnosti, i přes možné kategorie, kde si je žena s mužem rovna, však existují oblasti, kde se výrazně projevuje jejich nerovnost. Proměnnou, která významně ovlivňuje rozdílné ženské a mužské chování se stává gender. Děti jsou od útlého věku vychovávány rozdílným způsobem na základě společností zažitých norem, které se liší podle jejich pohlaví. Na základě rozdílné socializace chlapců a dívek podle jejich pohlaví si pak vytváří i rozdílné genderové role, které je ovlivňují ve výběru zaměstnání, v trávení volného času i rozdělení domácích prací v rodině (Maříková 2000: 10–12). Maříková uvádí: „Z genderového hlediska se rodina jeví být sférou,

kteřá sociální nerovnosti nejen prohlubuje, ale dokonce sama produkuje a reprodukuje.“ (Maříková 2000: 10).

Žena, považována společností za pečovatelku, si tyto představy od dětství internalizuje, tedy zvnitřňuje a ztotožňuje se s nimi. Úkol ženy pečovat a starat se o rodinu údajně vychází z ženské „přirozenosti“, proto si také některé ženy častěji vybírají povolání spjatá s pečovatelstvím, službami a starostí o druhé. Jenomže vztah mezi sférami muž-živitel a žena-pečovatelka zůstává nadále hierarchickým, tedy založeným na evaluaci placených aktivit oproti sociálnímu snižování aktivit neplacených (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 14–16). O problematice internalizace rozličných vlastností a volbě odlišných druhů povolání, které s ní souvisí, pojednává taktéž Bourdieu (Bourdieu 2000: 11–12). Studie Vodákové (2003) pak přímo dokazuje, že ženy v České Republice dominují v zaměstnáních spojených se službou, péčí a starostí o druhé. Jedná se o pracovní pozice učitelek, vychovatelek, zdravotních sestřiček či sociálních pracovníc. Tyto pracovní pozice jsou charakteristické nižším platovým ohodnocením, oproti zaměstnáním, která se nezaměřují na péči a službu (Vodáková 2003: 186).

Socializace dívek a chlapců v rodinách je rozdílná. Jak ze strany rodičů, tak ze strany učitelů a vrstevníků získávají dívky a chlapci rozdílné impulzy k začleňování se do společnosti a k osvojování sociálních rolí. Tyto rozdílnosti pak mohou předurčovat jejich šance, životní hodnoty i budoucí sociální a kariérní postavení. Tímto způsobem tedy rodina produkuje, ale zároveň i reprodukuje sociální nerovnost mezi muži a ženami nejen co se týče pracovního trhu a kariéry, nýbrž i na poli dělby práce v domácnosti a dělby společenských rolí. Nerovné příležitosti lze pozorovat také vzhledem k možnostem a šancím, které muži a ženy kvůli rozdílnému pohledu na rodinu a povinnosti spjaté s péčí o děti mají nebo nemají.

3. HISTORIE VÝVOJE POSTAVENÍ ŽENY V RODINĚ A SPOLEČNOSTI

3.1 ŽENA V 18. STOLETÍ

Abychom mohli lépe pochopit problematiku rozdělení společnosti na ženské a mužské sféry, nahlédneme nejprve do doby 17. a 18. století. Filozoficko-spoločenské myšlenky Johna Locka, Thomase Hobbese či Jeana J. Rousseaua této doby vytvořily základ pro dobu osvícenství, charakteristickou společenskými i politickými reformami.

Locke svou teorií o občanské liberální společnosti, která má být ustanovena společenskou smlouvou, postavil v opozici ke stávajícímu patriarchálnímu uspořádání společnosti 17. a 18. století, ve kterém byla politická moc panovníků spojována s otcovstvím. Barša v knize *Panství člověka a touha ženy* uvádí: „[...] v tomto pojetí nebyla politická obec ničím jiným než velkou rodinou“ (Barša 2002: 34). V Lockově pojetí společenské smlouvy by se však měl každý jednotlivec zodpovídat společnému politickému řádu, který bude samostatnou oficiální jednotkou, zajišťující jednotlivci rovnost a svobodu. Tento řád má být plně odloučen od rodiny a má se stát nezávislým politickým a veřejným systémem (Barša 2002: 34).

„V klasických textech 17. a 18. století ovšem existuje rozpor mezi univerzalistickou a individualistickou rétorikou a představou, že některé lidské bytosti nemají přirozené předpoklady k tomu, aby dosáhli plné individuální svobody, a mají se proto podřídit těm, které příroda obdařila lépe“ (Barša 2002: 34). Barša upozorňuje na skutečnost, že ženy, ač vstupovaly do manželství – což je v podstatě smluvní akt předpokládající rovnost a dobrovolnost obou stran – nebyly úplně svobodné a ve věcech veřejných rovné bílým majetným mužům. Ženy této doby byly vyloučeny z veřejné sféry do domácností a na veřejném občanském životě se téměř vůbec nepodílely. Je tedy nasnadě klást si otázku, zda

byla Lockova společenská smlouva a obecně společenská situace přelomu těchto dvou století založena na rovnosti a svobodě platící pro všechny, nebo jen pro některé skupiny (muže) (Barša 2002: 34–36).

Pateman ve své práci podotýká, že součástí původní společenské smlouvy 18. století byl tzv. *sexual contract*, tedy smlouva mezi pohlavími, která ustanovovala nadvládu mužů nad ženami. Říká, že patriarchální systém byl vyměněn za rovnost a svobodu mezi muži, kteří však uplatňovali svou moc nad ženami. Společenská smlouva měla i další aspekt, kterým byl tzv. *slave contract*, který opravňoval bílé muže ze západního světa uplatňovat nadvládu nad muži černé pleti. „Only men – who can create political life – can take part in the original pact, yet the political fiction speaks to women, too, through the language of the 'individual'“ (Pateman 1988: 221). Autorka dodává, že ženy musely pravidla společenské smlouvy akceptovat, i přes skutečnost, že byly z tvorby a diskuze společenské smlouvy vyloučeny (Pateman 1988: 219–222).

Procesy industrializace a urbanizace, které počaly v 18. a pokračovaly ve století 19., plynule ustanovily dvě společenské a profesní sféry, které se v průběhu času plně diferenciovaly. Sféra soukromá se stala výhradně působištěm žen, oproti tomu sféra veřejná připadla mužům. Soukromou sférou je myšlena oblast domácnosti, rodiny, péče a rodinných intimních vztahů. Veřejná sféra je pak oblastí společenskou, kariérní, politickou a občanskou. Toto rozdělení pak formovalo postavení žen a mužů po dlouhá léta a ovlivňuje jej do jisté míry dodnes. Autorky Maříková, Křížková a Vohlídalová uvádějí, že zmíněné rozdělení moderní společnosti je jasně genderově ovlivněno a dělí společnost na protikladné sociální skupiny, kterými jsou právě muži a ženy. (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 14–15).

V 18. století se spolu se skutečnostmi popsanými výše vytvářel měšťanský model rodiny, který jasně vymezoval muže jakožto živitele rodiny a ženu jako pečovatelku. Toto

rozdělení, které uzavřelo ženy do domácností, předpokládalo jejich poddajnost a schopnost starat se o rodinu, pečovat o „teplo“ domova a utvářet tak spokojený obraz soudržné rodiny. Tyto vlastnosti jsou pak považovány za typicky ženské až do současnosti (Machačová 2006: 209). Otázkou však zůstává, nakolik jsou tyto vlastnosti ženám přisuzovány společností a internalizovány samotnými ženami a nakolik opravdu vychází z jejich přirozenosti. Model měšťanské rodiny, původně soustředěný do rodin středních vrstev se později stal ideálem rodin všech vrstev, včetně těch nižších, dělnických.

„Ženská má být vzdělaná, třeba i učená, nesmí přitom ovšem zapomenouti, že má děti chovat a umět buchty péci, ale jsem rozhodně proti hloupým ženským, hloupá ženská ani děti dobře nechová, ani buchty dobře nepeče“ (Gindely in Lenderová 1999: 39). Tato věta českého historika Gindelyho podle Lenderové vyjadřuje smýšlení společnosti 18. století o ženách a jejich společenském údělu naprosto výstižně. Žena této doby byla plně situována do soukromé sféry a předurčena k výchově dětí a péči o domácnost. Vzděláním, o kterém Gindely hovoří, se nemyslí vědění o historii, geografii a právu, nýbrž o umění vyšívát, konverzovat, dobře se starat o domácnost, případně hrát na nějaký hudební nástroj. Z žen byly jednoduše vychovávány dobré společnice, manželky, kuchařky a matky (Lenderová 1999: 39–40).

Většina mužů ani žen 18. století nevěnovala vzdělávání žen žádnou větší pozornost a situace se postupně začala proměňovat až na přelomu století. Až do konce první světové války byly ženy nesamostatnými bytostmi, za které odpovídala vždy nějaká autorita, kterou byl nejprve otec, po sňatku pak manžel. Sama žena měla jen omezené možnosti a práva – nemohla volně nakládat s majetkem, rozhodovat o svých dětech, studovat a ani volit. Oceňovanými vlastnostmi žen se staly pracovitost, poddanost, trpělivost, umírněnost a umění hospodařit v domácnosti. Obecně lze říci, že ženy neměly jiný cíl, než se dobře vdát a vychovávat rodinu. Pokud se nechtěly podvolit tomuto uspořádání, platilo ve většině společností pravidlo, že poputují do kláštera. V 19. století pak nebylo výjimkou, že zůstávaly

neprovdané a zároveň se vyhnuly službě v klášteře, avšak zůstaly tak na obtíž své rodině. Sňatky byly v 18. století plně v režii rodičů a hrály v nich významnou roli hospodářské, společenské, politické nebo rodové zájmy (Lenderová 1999: 70–75).

Náplň dne ženy se lišila podle ekonomické situace rodiny. Pokud si rodina mohla dovolit služebnou, angažovala se žena především ve zkrášlování domu a zahrady, navštěvovala kavárny a salóny, starala se o svůj zevnějšek, působila v charitě, dohlížela na služebnictvo a očekávalo se od ní, že každý den vlídně přivítá svého manžela. Pracovní doba takových manželek začínala již brzy ráno a byla delší než pracovní doba muže. Přesto byla starost o domácnost považována za práci neproduktivní a nebyla oceňována finančně, ani slovně. V rodinách, ve kterých si nemohly dovolit ani jednu služebnou zastávala žena veškerou domácí práci od praní a vaření, úklidu celého domu a zahrady, až po šití a opravy oděvů. Jednalo se o velmi těžkou a namáhavou práci jak po stránce fyzické, tak psychické. I přesto, že ženy ve svých domácnostech velmi tvrdě pracovaly, dozorovaly služebnictvo, hospodařily a vychovávaly děti, hlavou rodiny zůstával nadále muž. Ženy neměly, až na výjimky, možnost vydělávat peníze či hospodařit s majetkem a byly plně závislé na muži (Lenderová 1999: 121–123).

3.2 DĚJINY ŽENY V 19. STOLETÍ

Počátek 19. století byl dobou, kdy se měšťanský model rodiny různě modifikoval a docházelo k situacím, kdy byly i ženy z různých důvodů nuceny pracovat. Prvním důvodem mohla být neschopnost manžela pracovat, ať už ze zdravotních důvodů, nebo z důvodu úmrtí. V takovém případě ženy začínaly pracovat například jako dělnice v továrnách. Druhým důvodem byly situace, kdy finance vydělané mužem-živitelem nestačily na pokrytí výdajů domácnosti. V takovém případě byla žena nucena pracovat nejlépe tak, aby o tom veřejnost nevěděla, a muž tím pádem nebyl ponížěn. V takové situaci pak ženy nejčastěji pracovaly jako výpomoc v jiné domácnosti, na pozici služebné, kuchařky či uklízečky (Horská 1999: 75–78). I přesto, že některé ženy kromě neplacené práce v domácnosti vykonávaly i práci placenou, přetrvával na počátku 19. století společensky ustálený systém, který ženy domestikoval a činil je spolu s potomky finančně závislými na manželovi. Žena měla v takovém případě společensky nižší status než muž, který nad ní získával moc a kontrolu. Je snadné si domyslet, že z tohoto nastavení rodinného života plynuly pro ženy a muže rozdílné svobody a možnosti (Matějček 2006: 217).

„Omezení živitelství pouze na muže nicméně vytváří značné nároky a tlak na něj, a to nikoli výlučně jen ze strany rodiny, ale třeba i zaměstnavatele“ (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 18). Podobně jako Maříková, Křížková a Vohlídalová poukazuje také Farrell, že nejen pro ženy může být model muže-živitele nepříznivý. Pokud muž nezvládá svou rodinu uživit, může to pro něj být velmi stresující situace, která může vyústit až zdravotními či psychickými problémy. V takovém případě omezuje zabezpečování rodiny do jisté míry mužovu svobodu a vymezuje použití jeho sil a volného času na výkon placené práce, což je jistě velmi vyčerpávající (Farrell 1994: 30–32).

Z důvodu demografických změn, které se nejvíce projevovaly v druhé polovině 19. století, byly některé ženy nuceny najít si zaměstnání z jiných důvodů než je smrt, či nemohoucnost manžela. Příčinou se stala skutečnost, že počet žen v Rakousku na konci 19. století o téměř půl milionu převyšoval počet mužů. V této době tak existovaly ženy, které neměly manžela ani snoubence a musely se v pozdějším věku živit samy. Dostupná jim byla samozřejmě zaměstnání společností uznaná za vhodná pro ženy, jako byly společnice, ošetřovatelky či vychovatelky. Ekonomicky nezávislé ženy byly v této době raritou, avšak za jednu z prvních můžeme v českých zemích jistě považovat Elišku Krásnohorskou, která se spolu s dalšími ženami, například s Klemeňou Hanušovou, angažovala v péči o ženy, které se o sebe nebyly schopny postarat kvůli pokročilému věku (Lenderová 1999: 251–253).

Ženy střední třídy pracující v domácnosti se často angažovaly v zakládání spolků na ochranu sirotků, péči o nemocné ženy, ale i v zakládání intelektuálních spolků týkajících se konverzace ohledně hudby, nových společenských témat a výletů do přírody. Takové spolky byly obecně dobře přijímány i ze strany mužů, protože neohrožovaly jejich postavení ve veřejné sféře ani jejich status muže-živitele. Nicméně postupným a stále častějším sdružováním žen a jejich touze po vzdělání se velmi plynule a bez protestů podařilo v roce 1870 otevřít dívčí pedagogium v Praze (Lenderová 1999: 253). První české dívčí gymnázium pak bylo otevřeno roku 1890 s pomocí Elišky Krásnohorské. Jednalo se též o první dívčí gymnázium na území Rakouska-Uherska a bylo založeno ženským spolkem Minerva. Stejný název jako tento ženský spolek neslo až do roku 2003, kdy bylo posléze přejmenováno na Gymnázium Elišky Krásnohorské (Damová 2010).

Prostředím, kde se diskutují možnosti vzdělávání žen a později i možnosti jejich politických aktivit, se v 19. století staly tzv. společenské salóny. Přibližně v roce 1881 ve spolupráci s Františkem L. Riegrem otevřela ve svém domě na Jungmannově náměstí proslulý literární salón Anna Lauermannová (rozená Mikschová). Scházeli se v něm umělci několika

generací, počínaje Lumírovci a konče bratry Čapky (Sak 2003: 50). Podle jejích vlastních slov vzdorovala „[...] vůči společenským poměrům, v nichž soukromý život žen byl potlačován, a to nejen muži, nejen nepřízní zákonů i společenských zvyklostí, leč – dlužno doznati – i zatemnělostí, průměrných, zotročených ženských mozečků“ (Sak 2003: 12).

Otevření dalších dívčích škol reagovalo na společenskou situaci, ve které se ženy 19. století nacházely. Právě společenské salóny byly polem, kde se přístup žen ke vzdělání horlivě diskutoval. Jak jsem již zmínila výše, přibývalo žen, které byly neprovdané, nebo o manžela přišly a musely se zaopatřovat samy. Nárůst počtu dívčích škol tak odpovídal potřebě ženám zajistit důstojné zaměstnání. Protože byla poptávka po vychovatelkách, služebných i společnicích nasycena ženami ze středních vrstev, které hledaly spíše přivýdělek, stávaly se ženy vyučené v dívčích školách už i účetními či písáčkami (Vošahlíková 2006: 358–360).

Ženy nižších vrstev byly stále častěji zaměstnány jako dělnice v továrnách se zaměřením na textilní výrobu, či zemědělství. Těmto ženám byla práce tohoto druhu tolerována, avšak rozhodně nemůžeme mluvit o projevech emancipace nižší vrstvy společnosti. V těchto případech se totiž jednalo o projevy finanční nouze rodiny, kde by v ideálním stavu žena nepracovala a ani nechtěla pracovat, protože to bylo společensky žádoucí (Lenderová 1999: 254–255). Tyto ženy často vykonávaly nekvalifikovanou, velmi fyzicky náročnou práci, za kterou dostávaly jen minimální mzdu. V podobné situaci jako měšťanské ženy nižších vrstev byly i ženy z venkova, které se spolu s manželem staraly o hospodářství. Nad takto pracujícími ženami se nikdo nepozastavoval a jejich práce byla samozřejmostí, nikoli však emancipačním úsilím. Emancipační snahy veskrze vycházely od žen majetných, zaopatřených, či od žen ze šlechtických rodin, které si uvědomovaly důležitost vzdělání a význam ekonomické svobody (Bahenská 2009: 54–55).

Lze konstatovat, že na konci 19. století jistě najdeme ženy emancipované a ekonomicky i myšlenkově nezávislé, společnost však stále prostupovala jednotná představa o ženě pečovatelce, jež se angažovala v soukromé sféře a ta veřejná jí byla uzavřena. Tyto představy o postavení žen a rozdělení společenských rolí byly hluboce zakořeněny a vyžadovány jak ze strany mužů, tak ze strany žen, protože je dlouhodobě považovali za správné a neoddělitelné od své osobnosti. Ženy, které si hledaly zaměstnání, tak ve většině případů nečinily proto, že se chtěly osamostatnit, ale proto, že k tomu byly nuceny z důvodu smrti manžela, nebo z důvodu finanční tísně. Emancipační snahy se nejprve, podle mého názoru, týkaly spíše oblasti vzdělání, nikoli pracovní sféry. Toto století bylo tedy specifické voláním po otevření dívčích škol a po vzdělávání žen.

Nicméně s postupným nárůstem ekonomické a sociální strukturalizace společnosti se ženy stále častěji domáhaly možnosti vykonávat vhodné a společensky nedegradující povolání, které by jim zajistilo důstojný život. Potřeba samostatného finančního zaopatření způsobila nárůst počtu žen na pracovním trhu – na trhu původně vyhrazeném mužům. Milena Lenderová v knize *K hříchu i k modlitbě* (Lenderová 1999: 256) uvádí, že podle rakouské Österreichische Statistik z roku 1880 z 10 000 žen v Předlitavsku pracovalo:

4 520 jako dělnice v zemědělství,

1 409 jako služky v domácnosti,

1 363 jako samostatně hospodařící v zemědělství,

973 jako dělnice v průmyslu, řemesle, hornictví,

927 jako nádenice,

199 jako majitelky domů a rent,

167 jich bylo samostatně činných v průmyslu, řemesle, hornictví,

102 byly samostatně činné v obchodu, peněžnictví, dopravě (od roku 1872 směly ženy působit ve státní poštovní službě),

76 jich bylo penzistek,
61 dělnic v obchodním sektoru,
53 byly neznámého povolání,
50 pracovalo jako úřednice nebo dílovedoucí,
33 pracovalo jako učitelky nebo vychovatelky veřejných ústavů a škol,
30 jako zdravotnice,
18 v církevních službách,
7 jako umělkyně, spisovatelky či redaktorky.

„Tato čísla jsou velmi výmluvná. Dokazují, že postavení rodiny jako soběstačné hospodářské a společenské jednotky bylo otřeseno průmyslovou revolucí. V rodinách městské i venkovské buržoazie průmyslových zemí se začala snižovat potřeba domácí rukodělné ženské práce a zvyšovat potřeba peněz a nákupu spotřebního zboží“ (Lenderová 1999: 256).

Konec 19. století a přelom století 20. byl specifický také bojem za otevření univerzitního vzdělání ženám, které byly v Předlitavsku ze studia na univerzitách vládou vyloučeny. Protože byly univerzity v habsburské monarchii státní, bylo nutné bojovat za celkovou změnu postoje vlády k ženskému studiu. V této oblasti se pravděpodobně nejvíce angažoval měsíčník *Ženské listy*, který vycházel jako příloha časopisu *Květy* až do roku 1926. Za možnost studia žen se také postavil spolek Minerva, který sepsal petici, aby tak upozornil na fakt, že ženy v jiných evropských zemích mohou již na univerzitách studovat. Petici z roku 1890 podepsalo přibližně čtyři tisíce mužů a žen, kteří prostřednictvím svých podpisů žádali o možnost studia žen alespoň na filozofické fakultě pražské univerzity (Lenderová 1999: 261–263).

V Praze od roku 1890 získala představa o studujících ženách stále více příznivců. „Roku 1894 pronesl v říšské radě závažný projev poslanec hrabě Václav Kounic. Zmínil všechny iniciativy Minervy, její petice i petice dalších sdružení a připomněl dosavadní

úspěchy boje za ženské vzdělání“ (Lenderová 1999: 263). Podobně jako hrabě Kounic se angažoval dřívější druhý ředitel Gymnázia Minerva Jiljí V. Jahn, který osobně ve Vídni přesvědčoval tehdejšího předsedu vlády Paula Gautsche o nutnosti otevření univerzit ženám. Snahy ženských spolků a významných mužů i žen se vyplnily v roce 1897, kdy byl 23. března vydán povolující výnos ministerstva o studiu žen nejen na pražské filozofické fakultě, ale na všech filozofických fakultách Rakouska-Uherska. Povolení o studiu žen na lékařských a farmaceutických fakultách bylo vydáno v září roku 1900 (Lenderová 1999: 263).

Ženy, které promovaly z filozofie, se nejčastěji stávaly středoškolskými učitelkami. Zajímavým aspektem tohoto zaměstnání byla nutnost dodržovat celibát. Usuzovalo se, že žena není schopna současně pracovat a pečovat o vlastní rodinu. Ženy si až do roku 1919, kdy byl celibát zrušen, musely vybrat mezi založením rodiny a uzavřeným učitelským životem. Od povinnosti dodržovat celibát se odvíjely i jiné diskriminační záležitosti jako je například rozdílná výše platu a úzkostlivé dohlížení na chování a vzhled středoškolských učitelek. Ženy tohoto zaměstnání dostávaly o jednu pětinu menší plat než muži a to z toho důvodu, že kvůli celibátu nemohly mít rodinu a neměly tedy ani vyživovací povinnost. Středoškolským ženám se netolerovaly návštěvy restaurací ani zábav, nemohly se stýkat s muži a jejich oblékání bylo podřízeno přísným pravidlům (Bahenská 2009: 60).

Otevření univerzitních bran a obecně zpřístupnění vzdělání pro ženy byly důvody, které se zasloužily o skutečnost, že se společenský pohled na ženy začínal v první polovině 20. století pomalu měnit. Ze strany mužů původně neakceptovatelná představa žen jakožto lékařek, filozofek či farmaceutek se proměňovala ve skutečnost a ženy se stávaly porodními asistentkami, ženskými i dětskými lékařkami a lázeňskými pečovatelkami (Lenderová 1999: 262–263). Ačkoli však měly ženy na konci 19. století přístup na univerzity a mohly pak v omezené míře vykonávat i profese do této doby považované za výlučně mužské, nelze si nevšimnout, že povolání, která mohly ženy vykonávat, byla téměř vždy spjata s jejich obecně

přijímanou rolí ve společnosti – tedy s rolí pečovatelky. Otázkou zůstává, do jaké míry je tato tendence aktuální i dnes v 21. století a do jaké míry tlak společnosti ovlivňuje ženy ve výběru povolání.

Na přelomu 19. a 20. století se do popředí ženských emancipačních témat dostala otázka politická a spolu s ní myšlenky na volební rovnoprávnost mezi muži a ženami. Volební právo v habsburské monarchii uplatňovali při volbách do zastupitelstev, do zemských sněmů a do říšské rady pouze muži. Ženám byla novou ústavou z roku 1867 volební a spolčovací práva upřena. Nicméně velmi majetné ženy volit mohly a to společně s ženami, kterým to povolovalo takzvané honorační právo – jednalo se o učitelky na veřejných školách. O volební právo žen se zasazovaly především mladé aktivistky ženského hnutí, které rovné volební právo přímo spojovaly s procesem demokratizace společnosti (Lenderová, Kopiczková, Burešová, Maur 2009: 458–459).

Aktivity za rovné volební právo byly aktivistkami ženského hnutí vedeny velmi nekonfliktně a nenásilně. Jednalo se především o publikování článků, sepisování petic a navazování kontaktů s vlivnými politiky, jako byl například Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Choc a Bohuslav Franta. Představa liberálních aktivistek byla taková, že budoucí političky by se ve veřejné sféře měly věnovat především zlepšování postavení matek a dětí ve společnosti, reformě rodinného a manželského práva, boji proti prostituci, ženskému vzdělávání a politické rovnosti mezi muži a ženami. Sociální demokratky pak požadovaly především platovou rovnost, zákaz noční práce žen, či zkrácení pracovní doby (Lenderová, Kopiczková, Burešová, Maur 2009: 462).

V roce 1918 spolu se vznikem samostatného československého státu a s přijetím nové ústavy bylo uzákoněno volební právo pro všechny občany bez rozdílu pohlaví a původu. Toto právo umožnilo ženám volit a být voleny. První rovnoprávné volby se konaly v červnu roku

1919 a ženy tak vyhrály táhlý boj o svá práva (Lenderová, Kopiczková, Burešová, Maur 2009: 464).

Je patrné, že se politické aktivistky přelomu 19. a 20. století nechtěly v politické sféře finančně obohatit, ani získat větší přístup k moci. Jejich cílem bylo bojovat proti válkám, šířit mír a chránit své bližní (děti, pracující ženy, nemocné osoby). Političky této doby se odvolávaly na svou údajnou „přirozenost“, která zahrnuje především právě péči o druhé a jejich ochranu. Je tedy zjevné, že i politické cíle žen této doby byly výrazně genderově podmíněny. Tato skutečnost je, podle mého názoru, zřejmá i v současnosti.

3.3 ŽENA VE 20. STOLETÍ

Na přelomu 19. a 20. století se i přes nekompletní reformy ženského vzdělávání v Čechách proměnil pohled na ženy a jejich postavení ve společnosti. Zaměstnaná žena v této době již nebyla vzácností a skutečnost, že byla pracující osobou, nutně neznamenal, že je osiřelá, vdova, či neprovdaná stará dáma. Už v době před první světovou válkou lze v Čechách nalézt ženy vzdělané, samostatné a nezávislé, které si vydobily uznání veřejnosti (Horská 1999: 89).

Emancipační tendence se ve 20. letech 20. století projevovaly snahou o faktické zrovnoprávnění žen ve společnosti i ve sféře veřejné. Vznikaly liberální ženská společenství, oproštěná jakékoli politické příslušnosti, která bojovala za ženské požadavky. Jednotlivě však mohly ženy těchto společenství sympatizovat s politickými stranami a tak byl nejvyšší počet žen zastoupen v národně socialistické a národně demokratické straně (Burešová 2001: 41).

Emancipační aktivity se zaměřovaly především na zakládání dalších dívčích škol, společensko-kulturní osvětu, na společensky uznané právo vyjadřovat se k politickému a společenskému dění a v neposlední řadě na vytváření nových spolků a petic bojujících za ženská práva a svobody. Přestože volební právo žen bylo již v ústavě zakotveno, jejich

možnosti vyjadřovat se k veřejnému dění byly stále nevelké. Snaha o lepší společenské postavení žen a faktické uznání jejich politické činnosti ze strany veřejnosti vyústila v Praze roku 1923 v založení Ženské národní rady (Burešová 2001: 57–60).

V období podpisu Mnichovské dohody před začátkem druhé světové války, apelovala ústřední komise žen KSČ na obyvatele, aby se aktivně účastnili rozličné pomoci ženám a mužům ve zbrani. Manželky mužů, kteří byli mobilizováni, se měly postarat o plynulý chod výroby v závodech, měly také vyplnit volné pracovní pozice v dělnických organizacích a především se postarat o ženy a děti v nouzi. Velký důraz v průběhu války byl kladen právě na ochranu dětí a jejich případnou evakuaci z měst k příbuzným či přátelům na vesnici. Funkcionářky z KSČ také apelovaly na ženy, aby se postaraly o zavedení kurzů ošetrovatelství, aby se angažovaly v dárcovství krve a nebály se stát dobrovolnými ošetrovatelkami a členkami civilní protiletdecké obrany. Po konci války nastupovaly ženy do zaměstnání v mnohých případech na poloviční úvazky, aby se mohly současně věnovat také rodině (Bahenská, Heczková, Musilová 2010: 314–321).

Ženská národní rada v čele s Františkou Plamínkovou vyvinula mezi válkami velký odpor vůči režimu Adolfa Hitlera. Rada soustavně upozorňovala na fakt, že hitlerovský totalitní režim neohrožuje pouze Československou republiku, ale že se může stát celosvětovým problémem. Ženská národní rada se rozpadla po násilné smrti Plamínkové v roce 1942. Členky bývalé rady však v průběhu války pracovaly na tvorbě nové organizace, která se měla postarat o zapojení žen do procesu tvorby nového demokratického státu. V roce 1945 tak vznikla Rada československých žen v čele s Miladou Horákovou, která se snažila o navazování styků s různými ženskými organizacemi po celém světě. Následky státního převratu v únoru 1948 se však postaraly o vznik nové zastřešující ženské organizace. Vznikl tak Československý svaz žen, který se v průběhu socialismu stal nástrojem komunistické propagandy (Věšínová–Kalivodová, Maříková 1999: 48–49).

Hlavním předpokladem úspěšné emancipace žen bylo podle systému marxismu-leninismu jejich plné zapojení do společensky přínosného a produktivního pracovního procesu. Rodina v socialistické společnosti měla podle Šolcové (1984) ekonomicko-výrobní, biologicko-reprodukční a výchovnou funkci. Ekonomicky-výrobní funkce byla jasně spjata s rodičovstvím, v jehož rámci byli rodiče povinni zabezpečit své potomky. Žena zde byla jasně definována jako pracující osoba, která však musí svou povinnost pracovat vyvážit s péčí o děti a jejich výchovou, což vytvářelo významné disproporce mezi využitím času muže a ženy. Průměrná doba, kterou muži v 70. letech věnovali práci v domácnosti, byla 14,5 hodin oproti ženám, které se domácím pracím věnovaly až 25,5 hodin v týdnu (Šolcová 1984: 105–106).

Nerovné rozdělení domácích prací mezi ženou a mužem by podle Šolcové řešilo větší zapojení muže jen částečně a dočasně. Za úplné řešení problému nepovažovala autorka ani mechanizaci domácnosti, avšak uznává, že automatické pračky, mixéry a další moderní přístroje fyzickou práci v domácnosti velmi usnadňovaly. Největší překážky spatřovala v neuspokojivém stavu celého socialistického systému – nevybavenost obchodů, nedostatkové zboží, čekací doby u pokladen či zdlouhavé stravování v domácnosti. Všechny tyto nedostatky činily obstarávání domácnosti časově náročným, avšak tvorbou různých státních opatření a především zdokonalováním služeb, by se čas strávený prací v domácnosti mohl zkrátit na minimum (Šolcová 1984: 108–110).

Socialistický režim v Čechách po čtyřicet let upevňoval model dvoupříjmové rodiny. Z tohoto důvodu byli zaměstnavatelé dobře seznámeni s pracovní silou žen, která se po roce 1989 začala stále více prosazovat v právníckém, podnikatelském či manažerském odvětví. Na počátku 90. let 20. století se role mužů a žen staly více zaměnitelnými než kdy dříve a muži se více angažovali v péči o domácnost a ve výchově dětí. Takové rozdělení rolí však prosazovaly spíše ženy a muži zůstávali více nakloněni tradičnímu rozložení rolí v rodině. Přibližně pětina

respondentů mužského pohlaví ve výzkumu „Ženy a muži na trhu práce“ z roku 1995 odpověděla, že by byla ráda, kdyby se jejich ženy věnovaly pouze domácnosti a nikoli placenému zaměstnání. Zaměření na děti a domácnost bylo v 90. letech 20. století stále výsadou žen a vyvážení péče o domácnost a zaměstnání bylo chápáno jako něco, s čím si musí poradit žena, nikoli muž. Muži se v péči o domácnost zapojovali, jednalo se však o pomoc v takové míře, která neohrozila jejich kariéru (Věšíňová–Kalivodová, Maříková 1999: 56–67).

4. ANALÝZA ROZHOVORŮ

4.1 MEDAILONKY INFORMANTEK

Kristýna

Kristýně je 34 let, má středoškolské vzdělání a v současnosti pomáhá svému otci s propagací jeho hudební skupiny, avšak velkou část jejích příjmů tvoří alimenty. Kristýna je matkou osmiletého syna, jehož otcem je bývalý přítel, realitní makléř, Pavel. Momentálně čeká dalšího potomka se svým současným partnerem. Po dobu bývalého sedmiletého vztahu byla ženou v domácnosti, nepracovala a věnovala se péči o dům a syna.

Iveta

Ivetě je 55 let a jejímu manželovi 56. Mají spolu dvě děti – syny ve věku 26 a 30 let. Iveta je vysokoškolsky vzdělaná, stejně jako její manžel. V současné době pracuje jako manažerka a zároveň podniká společně s manželem. Po rodičovské dovolené se stala ženou v domácnosti přibližně na jedenáct let, avšak pracovní náplň jí začala chybět a rozhodla se proto pro návrat do zaměstnání.

Markéta

Markétě je 47 let, jejímu manželovi 49 a oba jsou vysokoškolsky vzdělaní. Mají spolu čtyři děti ve věku 8, 10, 22 a 24 let. Starší děti studují mimo rodné město – dcera v Austrálii a syn v Brně. Mladší syn s dcerou navštěvují základní školu s alternativním výukovým plánem. Manžel Markéty byl vlastníkem velké firmy, kterou v minulosti prodal a nyní se věnuje práci z domova. Markéta je ženou v domácnosti od doby narození prvního dítěte – před tím pracovala jako fyzioterapeutka. V současnosti si přivydělává masírováním a také dvakrát týdně trénuje volejbal.

4.2 VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ

4.2.1 PÉČE O DOMÁCNOST

Jak vyplývá ze studie zabývající se danou problematikou, v českých domácnostech stále přetrvává asymetrické rozdělení domácích prací (Svobodová, Šťastná 2010: 17–20). Tuto skutečnost potvrzují i zkoumané případy žen v domácnosti, které finančně nezaopatřují rodinu. Z rozhovorů s nimi vyplývá, že jsou to právě ony, kdo se starají o domácnost a také se starat mají, protože nejsou ekonomicky aktivní.

Kristýna: On vlastně doma jakoby nic dělat nechtěl. Třeba o víkendu mi pomohl, to je jasný. On strašně má rád toho našeho syna, takže tomu se věnoval, ale že by se třeba nějak aktivně podílel, já nevím třeba luxoval nebo něco, tak to ne. Ale zase byl tak hodnej, že mi na pomoc zařídil uklízečku. Jednou za 14 dní, která vlastně udělala ten hrubší úklid.

Z rozhovorů s Kristýnou vyplývá, že její bývalý přítel, se kterým žila sedm let, byl, podle jejích slov, samostatný, protože od svých osmnácti let žil sám a musel se o sebe starat. O víkendech například uvařil snídani a v krajních případech si sám vypral a vyžehlil košile. I přesto, že byl podle slov Kristýny samostatný, v běžné péči o domácnost se většinou vůbec neangažoval. Nepodílel se ani na opravě technického zařízení domu a vozidla.

Kristýna: Hele on měl na všechno lidi. On si sám třeba neuměl vyměnit ani bater...teda žárovku, ale jelikož tam nebyly problém ty peníze, tak on měl vlastně jakoby správce toho baráku, kterej jakoby komunikoval se mnou a on tam vždycky někoho poslal na opravu. Takže to tam bylo prostě zařízený no. Bylo super, že tam se vlastně vůbec neřešila finanční stránka.

Podobná situace jako u Kristýny se vyskytovala i v rodině Ivety. Na otázku, zda se manžel v péči o domácnost zapojoval, odpovídá:

Iveta: *Ne to vůbec (směje se). Manžel tohle nedělal. Manžel nedělal téměř nic.*

Já: *Ani o víkendech?*

Iveta: *Ne, ani o víkendech.*

Já: *A co se týče technických věcí v domácnosti?*

I: *To jsem dělala taky já. Jo, tohle všechno jsem dělala já. Předělávala jsem dům a tak. Nó, já jsem zase nebyla žádná velká hospodyňka, takže jako on je zvyklej, že já že bych třeba každé večer vyvářela, tak to ne. To jsem teda nedělala.*

Manžel další informantky Markéty v minulosti podnikal a byl proto velmi vytížený. Veškerá práce o domácnost, zahradu a technické záležitosti spočívala v té době plně na ní. Situace se po nějaké době stala pro Markétu neúnosnou a vyústila až ve zdravotní problémy. Po nějaké době se i u partnera začaly projevovat psychické problémy. Řešením tedy bylo firmu prodat a pracovat tak z domova.

Markéta: *No teď, teď už se zapojuje, já totiž mám ještě dvě starší děti a to tehdy podnikal a to vůbec nebyl doma, takže to bylo všechno na mě. Všechno jsem to dělala já, okolo baráku, všechno s dětma. No a teďka jako vlastně prodal firmu, takže už si to užíváme oba dva ty malý děti. Baví ho i vaření, takže sem tam uvaří a okolo baráku udělá spoustu věcí, takže...a když potřebuju, tak to jako pohlídá, nebo zajede pro děti. Je to takový jakoby, že se střídáme.*

Já: *Když jste tedy říkala, že i manžel se v péči o domácnost angažuje, jde o klasické rozdělení rolí? Vy například vaříte, staráte se o dům a manžel třeba je na zahradě, opravuje auto, takové ty technické záležitosti?*

Markéta: *No je to vlastně...máme to od začátku nastavené tak, že já jsem se starala o děti a dům a on prostě o tu práci a těžší věci musel udělat. Kdežto teď, když je doma, tak vlastně děti jsou moje starost a on má na starost o auto a o dům, ale když vlastně on potřebuje pomoci, nebo já potřebuju pomoci, tak si pomáháme a ještě když ho baví vařit, tak proč by něco neuvařil, když si něco vymyslí, tak to uvaří. Je to takový vlastně, že každéj máme svoji práci, ale navzájem si jako vypomáháme, když je potřeba.*

Z rozhovorů s Markétou tedy vyplývá, že od té doby, kdy manžel prodal svou firmu a pracuje z domova, dělí se o práci kolem domu a domácnosti „rovným dílem“ a práci mají rozdělenou podle klasického rozdělení rolí – žena se stará o vaření, děti a chod domácnosti, muž pak o technické záležitosti, dům a zahradu. Toto rozdělení však není striktní a manželé si se svými úkoly pomáhají. Otázkou však zůstává, jak často se vyskytuje práce kolem zahrady a technického zařízení, kterou má na starost manžel a jak často pak práce kolem dětí, vaření, praní, školy a úklidu, kterou má na starost Markéta. Přestože pracuje manžel z domova (ne však na každodenní bázi, mnohdy má volno), stará se Markéta o děti, připravuje jim svačiny, vaří oběd pro manžela, večeře pro celou rodinu a uklízí celý dům.

Markéta: *Nevím no, po ránu vstanu s dětma v půl sedmé, připravím jim do školy svačinku, snídani a potom tady poklidím. [...] Pak připravuju oběd, protože to máme zároveň i jako večeři pro děti večer a protože manžel pracuje doma, teď tady není, ale jakože většinou jsme spolu sami doma, takže i jemu připravuju oběd.*

Skutečnost, že je muž tím, kdo vydělává peníze a jeho žena je ekonomicky neaktivní a rodinu finančně nezabezpečuje, ospravedlňuje muže a vyjímá ho z povinností péče o domácnost. Z rozhovorů je patrné, že muži se po návratu ze zaměstnání neangažují v péči o domácnost a věnují se spíše svým koníčkům, nebo dětem. Důvodem může být přesvědčení ze strany mužů o tom, že domácí práce mají být povinností ženy, protože jsou jejich role takto

dlouhodobě rozděleny. Po návratu ze zaměstnání již proto nemají potřebu starat se o domácnost. Pokud se však angažují, mluví o jejich aktivitě informantky jako o „pomoci“, z čehož jasně vyplývá, že muži mají pocit, že péče o domácnost je výsadou žen a nesou za ni větší odpovědnost než oni. Na otázku, co dělal manžel po příchodu z práce, odpověděla Iveta a Markéta takto:

Iveta: Ty jo já už ani nevím, asi si lehnul na gauč a koukal na televizi (směje se). No tak občas si s dětma pohrál, že jo, ale většinou to bylo na mě no. On nebyl takovej moc rodinnej bohužel.

Markéta: To byl úplně hotovej no. To se nijak neangažoval, to s dětma jako spíš o dovolený, nebo ty víkendy. Ze začátku vůbec, když chodil do té práce, ale teď už jo, teď víc. Dřív spíš ty víkendy, výlety. To jsme jezdili s dětma.

Při vyhodnocování rozhovorů si lze povšimnout, že jako důvod nepodílení se partnerů na domácích pracích, uvádí informantky jejich pozdní příchody ze zaměstnání a následnou únavu. Kristýna: *[...]Byl unavenej, že jo, protože to muselo být strašně jako psychicky náročný pořad řešit jako obchody za miliony, takže si chtěl odpočinout.* V případě Ivety je však vidět, že i po návratu do zaměstnání zůstala péče o domácnost a děti její povinností a nerozdělila se rovnoměrně mezi manžele. Zmíněné pozdní příchody zde platí jako ospravedlňování mužů respondentkami a možným pravým důvodem, proč se muži nepodílí v péči o domácnost, jsou genderové představy o tom, jaké role má zastávat žena a jaké muž. Žena jednoduše nemá na vybranou, a i když se ze svého zaměstnání vrací v podobné době jako manžel, stará se o děti ve většině případů ona, což potvrzují také studie Maříkové, Křížkové a Vohlídalové (2012).

4.2.2 VÝCHOVA DĚTÍ A PÉČE O NĚ

Z rozhovorů, které jsem s informantkami vedla, vyplývá, že zaměstnáním vytižení manželé nemají na děti čas a věnují se jim spíše o víkendech a o prázdninách. Každodenní a rutinní záležitosti se stávají povinností ženy, partneři se angažují v podstatě jen když chtějí, nebo když jsou požádáni. V případě Kristýny je z rozhovoru patrné, že se partner dětem věnoval více (i po příchodu z práce), než manželé Markéty a Ivety a že má ke svému synovi vřelý vztah. Kristýna: *Tak to hlavně záleží, jakej má ten chlap vztah k tomu dítěti. Někoho to moc nezajímá, ty chlapy, ale on se opravdu aktivně podílel.* Problémem v rodině Kristýny se však již od počátku staly odlišné názory na výchovu syna. Partner Kristýny měl jasné představy o tom, jak by matka měla dítě vychovávat, a udával v tomto odvětví jasný směr.

Kristýna: *[...]Jakmile se narodil Kristián, tak on přesně věděl, jak se mám o to dítě starat, jak to mám dělat podle tý jeho rodiny, že jo. On mě vlastně lajnoval do určitýho směru, kterej já jsem ani nechtěla. Protože já jsem jakoby víc free, víc uvolněnější a on je zase jakoby takovej hroznej pedant a pünktlich, takže já jsem si přišla tak, jako že musím dělat to, co on chce. Třeba mi i dítě vytrhl a řekl mi, že to neumím a že to on udělá líp, nebo že to udělá takhle. A já už jsem potom úplně rezignovala a já jsem to mateřství úplně nesnášela ze začátku a myslím si, že je to jakoby díky němu no. On vlastně pokud něco není podle něj, podle jeho pravidel, tak on je absolutně bez respektu a dokáže být hrozně zlej.*

Situace v rodině Markéty a Ivety jsou podobné. Jejich manželé se většinou po práci věnovali spíše svým koníčkům, nebo odpočívali a dětem se nevěnovali. Iveta: *No tak občas si s dětma pohrál, že jo, ale většinou to bylo na mě no. On nebyl takovej moc rodinnej bohužel.* V případě Ivety si manžel s dětmi v pracovním týdnu hrál jen občas, na víkendy pak Iveta plánovala výlety a sportovní aktivity, kterých se manžel také účastnil.

V rodině Markéty byla situace taková, že prvním dvěma dětem se manžel nevěnoval téměř vůbec kvůli svému pracovnímu vytížení, avšak s mladšími dětmi se situace zlepšila, pravděpodobně protože manžel prodal svou firmu a má tedy dnes i více času. Markéta starším dětem věnovala opravdu hodně času – vozila je na kroužky, vymýšlela výlety, učila se s nimi. Mladší dcera a syn v současnosti tolik kroužků nenavštěvují a částečně odpadla i povinnost se s dětmi po škole učit, protože navštěvují alternativní školu.

Markéta: No jo. S těma staršíma dětma to bylo náročnější, ty chodily ještě do normální školy, teď už je to lepší. Děti teď chodí do té alternativní školy a tam nemají úkoly, tak to jsem ráda (smích). Protože ta škola jde úplně mimo, nebo ne jako mimo, ale je to o tom, že oni si nenosí tu školu domů. Tam vlastně ve škole se všechno děje a je to zábavný pro ně.

Podobná situace v rodině Markéty a Ivety nastala také v problematice vztahu manžela s dětmi. Pro své pracovní vytížení a únavu se nemohli, nebo nechtěli, svým dětem tolik věnovat a jejich vztah s dětmi tak utrpěl.

Markéta: Nó, to právě s těma staršíma jako moc vztah neměl no, ale je bezvadný, že když ty starší už vyrostly, tak jsme si pořídili tyhle mladší a potom jako odešel z té práce, takže sice je to jako pozdě, ale s tím starším si vybudoval hezkej vztah, protože mají společný koníčky. [...] Dcera tím, že začala se vlastně osamostatňovat, že byla rok v Americe, teď je v Austrálii, tak je to takový, že manžel tohle dost oceňuje, že jsou samostatný a zodpovědný. Sice s ní jako...jako mají bezproblémovej vztah, ale zas tak moc se jí nevěnoval, tak jako tomu synovi. [...] No on je fakt ze starý školy, to je člověk, nebo jako chlap, kterej ani neví...no když s nima zrovna nesportuje, tak ani neví...že by si s nima třeba hrál, tak to jako moc neumí. Je to spíš o tom, že jedeme někam na výlet, že se sportuje a že je prostě nějaká akce, ale že by si s nima jen tak popovídal anebo si hrál, tak to neumí (směje se).

Jak jsem výše zmínila, podobná situace nastala i u Ivety a na otázku, zda manžel v současnosti lituje toho, že se dětem téměř nevěnoval, odpovídá:

Iveta: Je mu to líto trošku, určitě. Když jsme se o tom bavili, tak jako on nemá vzpomínky na ty děti, víš. Když mu něco vyprávím, s téma dětma, tak on jako neví. On si to nepamatuje a neví to, no. [...] Děti, ty to zas tak moc nevnímaly si myslím, že je to zas tak netrápilo. My jsme víkendy trávili dost společně, ale on se jim ani tam moc nevěnoval no, tak jsme to brali tak nějak jak to běželo no. [...] Myslím si, že ten vztah toho otce a hlavně těch synů teda, protože já mám dva kluky, tak že tím, že se jim táta nevěnuje, tak ten vztah trpí. Není to dobře, že ti chlapi se nedokážou odtrhnout od toho svého... třeba práce, nebo zábavy, protože chlap je větší sobec než ženská samozřejmě. Takže jako hodně tím ten jejich vztah utrpí potom, když nedokážou tohleto srovnat. Spousta chlapů ale je takových, že si to dokážou uvědomit a udělat si čas no.

Z rozhovorů vyplývá, že péče o děti je pro muže více přijatelná než domácí práce a ve srovnání s těmito pracemi se v ní angažují o poznání více, přesto ne v takovém rozsahu, jako matka. Výchova, učení se s dětmi, jejich všestranné rozvíjení, vše je povinností ženy. Partneři se zapojují v situacích, které nejsou rutinní – především v zábavě, výletech či sportu s dětmi. Trávit čas se svými dětmi je pro ně „možností“ nikoli „povinností“. Důvodem tohoto fenoménu může být představa, že péče o rodinu a bližní je odedávna přirozeností žen a nikoli mužů, která potvrzuje Bourdieuho pojetí žen jako objektu pro druhé.

4.2.3 TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

I přes skutečnost, že trávení volného času informantek z velké části podléhá koníčkům dětí, jejich vzdělávání či rozvoji, mají i své záliby, kterým se pravidelně věnují či věnovaly. Vyhrazený čas pro své koníčky mají nejčastěji dopoledne, když jsou děti ve škole.

Iveta: Dopoledne jsem měla většinou volno a pro synka jsem šla odpoledne nebo po obědě, takže já jsem začala sportovat a začala jsem si to užívat no. Pro mě to nebylo jako nic těžkýho (směje se). [...] Hlavně sport, já hodně sportuju. Začala jsem hrát tenis a squash a já hraju volejbal, takže volejbal no...tak prostě všechno co šlo. Taky na kole, pak kamarádky.

Markéta: Nevím no, po ránu vstanu s dětma v půl sedmé, připravím jim do školy svačinu, snídani a potom tady poklidím. Pak po ránu mám hrozně ráda, když jdu se psem do lesa, takže ještě jakoby s ním.

Dalším Markétiným koníčkem se stala i účast na různých školních akcích a výpomoc v rámci školy. Spolu s dalšími matkami pořádají pro děti různé workshopy, expedice a besídky. Její manžel se v této oblasti neangažuje. V případě Kristýny, jejíž zálibou byla jízda na koni, se však tento koníček stal důvodem k rozporům mezi ní a bývalým partnerem. Koni, kterého jí partner koupil jako dárek k narození dítěte, se tak nemohla dále věnovat. Ze strany partnera se tato záliba nesetkala s pochopením, protože se po nějaké době ukázalo, že chov koně je velmi finančně a časově náročná činnost.

Kristýna: [...]Jenomže on pak zjistil, že to není mít jenom koně a jezdit za ním jednou za měsíc, ale že je to opravdu časově i finančně náročná záležitost. To už se mu potom přestalo líbit. Vlastně říkal, že utrácím peníze za svoje koníčky a že se flákám u koní a nedělám tohle a nedělám támhleto. Moc jako respektu k tomu neměl.

Se svými partnery tráví informantky nejvíce času o víkendech, kdy společně s dětmi jezdí na výlety a různé akce pro děti. Během pracovního týdne pak partneři své záliby spíše nesdílí. Kristýnin a Ivetin partner mají oba práci, ke které se váže účast na různých večírcích a akcích mimo pracovní dobu. Předpokládala jsem, že partnerky jim v takovém případě dělají doprovod, ale ve většině případů tomu tak není. Volný čas v průběhu týdne spolu se svým manželem tráví nejvíce Iveta.

Iveta: [...] Jako na sport ne, spíš se někdy tak pobavit někam, když bylo hlídání. Do kina, nebo tak, ale málo, protože té práce bylo dost a my neměli paní na hlídání.

Z rozhovorů vyplývá, že informantky mají do jisté míry čas na své záliby, avšak většinu svého času přesto věnují dětem a volnočasovým aktivitám s nimi. Je možné, že z obecného hlediska pracující partneři tolerují svým ženám koníčky v případě, že nejsou časově náročné a nenarušují tak péči o domácnost a děti, která je podle nastavení těchto rodin povinností žen. Příkladem je výše zmíněná situace Kristýny. Je však samozřejmě otázkou, zda by situace v rodině Markéty a Ivety vypadala podobně jako u Kristýny, kdyby kvůli koníčkům nevěnovaly dostatek času péči o domácnost a děti.

4.2.4 FINANČNÍ SITUACE

Vlastnictví majetku, rozdělení financí a přístup k nim je poměrně složitou otázkou. Je nasnadě myslet si, že ekonomicky aktivní muž je správcem veškerého rodinného majetku, financí a výdajů, a že své „nepracující“ ženě pouze poskytuje část svých peněz pro starost o domácnost. Z rozhovorů vyplývá, že takový systém se vyskytoval v rodině Kristýny, nikoli však v rodině Markéty a Ivety. V případě Kristýniny rodiny byl její bývalý partner tím, kdo peníze vydělával a měl nad nimi kontrolu. Kristýna však byla ta, která s penězi hospodařila a nakupovala za ně vše potřebné pro domácnost a dítě. Dalo by se tedy říci, že měla možnost s penězi nakládat podle svého uvážení. Ukázalo se však, že jen do jisté míry – pokud začala

utrácet více peněz za své koníčky a zároveň nebyla domácnost v takovém stavu, v jakém by si partner představoval, vznikaly mezi nimi rozepře.

Kristýna: Takže on chtěl, když mi teda platil, aby bylo všechno v pořádku, jenomže já zase nejsem tak precizní na úklid, já mám ráda trošku chaos a on to nesnáší. Takže tam prostě tam docházelo ke strašnejm střetům a kvůli tomu jsme se rozešli. Protože tam všechno muselo prostě fungovat tak, jak on chtěl.

Z rozhovoru je patrné, že pokud se Kristýna chovala v souladu s partnerovým přesvědčením, bylo vše v pořádku a mohla tak volně rozhodovat o běžných výdajích rodiny. Živitelem rodiny byl však partner, který rozhodoval o důležitých finančních transakcích a investicích a měl tak nad penězi naprostou kontrolu. Kristýně vytvořil účet, na který měsíčně zasílal třicet tisíc korun na výdaje v domácnosti. Vlastníkem nemovitého majetku rodiny byl taktéž partner, který dodnes vlastní dům, ve kterém Kristýna bydlí.

Podobný model nakládání s financemi se vyskytuje i u Markéty a Ivety a to v tom smyslu, že ženy mají na starosti běžné výdaje za nákupy potravin, oblečení pro děti a nákupy týkající se domácnosti, ve kterých se jejich partneři většinou neangažují. Nepříjemné by však pro ně bylo, kdyby jim manžel peníze měsíčně posílal na jejich účet a ony by tak byly závislé na určitém „kapesném“. Markéta i Iveta tak mají plný přístup ke společnému rodinnému účtu a jsou taktéž spoluvlastnicemi rodinného majetku.

Iveta: Měla jsem jen malej příjem a po druhým dítěti, když jsem byla v domácnosti, tak to už ne. To už jsme měli peníze, takže to už bylo dobrý, ale v podstatě my jsme měli ty peníze společný, to nebylo tak, že bych musela prosit o ty peníze. Měli jsme prostě společný konto, kam šly jeho peníze a nemusela jsem tohle řešit.

Přestože měla Markéta plný přístup k financím svého manžela i k ostatnímu majetku, v období, kdy byl manžel velmi pracovně vytížený, pocítila, podobně jako Kristýna, že je její

práce v domácnosti manželem považovaná za méně důležitou. Na otázku, zda jim partner vyjadřuje mínění o své důležitosti a nadřazenosti své práce oproti jejich, odpovídají:

Markéta: *Tohle byl právě takovej ten můj životní problém, že vlastně on strašně pracoval a byl neuvěřitelně protivnej a naštvanej a vzteklej a vlasně pak si to vybíjel na nás. To je osobní, to nikomu neříkejte.*

Kristýna: *No určitě, no to byl ten důvod našeho rozchodu. Protože on mi vlastně vyčítal, že nic nedělám, že jo, že jsem princezna, že on mi dává ty peníze a že on musí všechno platit a že teda jako já... on mě měl vlastně jako zaměstnance. On prostě tu rodinu nepovažoval za něco citovýho, ale bylo to podle mě jako... že on by manažer jakoby druhý práce, což byla ta naše rodina.*

Práce v domácnosti, je podle Hochschildové a Machungové (1989) v moderní společnosti stále chápána jako výsada žen a je považovaná za podřadnou z toho důvodu, že výkon takové práce nepodmiňují speciální dovednosti ani odborná vzdělání. Skutečnost, že vykonávání domácích prací rodinu z finančního hlediska nezabezpečuje, je dalším důvodem, proč se péče o rodinu a domácnost dehonestuje. Muž, jenž je živitelem, se v rámci rodiny staví do dominantní pozice, kterou potvrzuje a upevňuje právě tím, že rodinu finančně zabezpečuje (Hochschild a Machung 1989: 262–270).

4.2.5. NÁVRAT DO PRÁCE

Součástí rozhovoru s informantkami bylo také téma navrácení se do pracovního procesu. Ptala jsem se informantek, zda se chtějí nebo v minulosti chtěly vrátit do práce a pokud ano, jaký k tomu měly důvod. Každá z žen měla na tuto problematiku jiný názor a měla s ní odlišné zkušenosti.

Model domácnosti, jako sféry finančně zabezpečené mužem a opečovávané ženou, Kristýně v minulosti vyhovoval, nebýt rozličných rozporů s partnerem. Po několika letech v domácnosti se pokusila vrátit do práce na půl úvazku, což se nepodařilo a zůstala tedy nadále v domácnosti.

Kristýna: A hledala jsem si něco na poloviční úvazek, což mi potom krachlo a pak jsem si už nic jiného nehledala. Protože jsem vlastně měla dva koně a byla jsem vytížená i těma mejma koníčkama.

Skutečnost, že v současnosti Kristýna není ženou v domácnosti, zapříčinil rozchod s jejím partnerem. Kristýna v současnosti pomáhá svému otci s propagací jeho hudební skupiny, avšak nemá žádnou oficiální smlouvu a peníze jí otec posílá ve výši, jakou uzná za vhodnou. Její příjem v současnosti tvoří i alimenty od bývalého partnera.

Markéta se po uplynutí rodičovské dovolené pokoušela vrátit do práce jako rehabilitační sestra, avšak se stavem rehabilitačního střediska nebyla spokojená a po krátké době podala výpověď. Druhým důvodem k výpovědi byly také její zdravotní problémy. O návratu do práce v současné době říká:

Markéta: Ty masáže bych mohla dělat, ale nechci je teďka dělat, protože kdybych se tím musela živit, tak bych si musela zamluvit nějakou místnost, vydělávat na ty daně, vydělávat na tu místnost a musela bych si shánět lidi a zatím se mi nechce do práce. Máme

malý děti, tak uvidíme, jak to bude dál, ale nechtěla bych být nikde zaměstnaná, abych měla hodiny od – do. To už se mi nechce (smích). Tohle všechno můžu dělat díky manželovi, to musím říct, protože prodal firmu a nemáme finanční problémy, takže já vlastně mám největší svobodu, jakou můžu mít. Můžu si dělat, co chci, což je úžasný, takže teďka dělám to, co mě baví. Je to prostě nejlepší doba mého života teďka (směje se).

Z rozhovoru s Ivetou vyplývá, že v době, kdy nepracovala a pečovala o domácnost, nebyla s tímto modelem rodiny zcela spokojená a projevovala touhu vrátit se do práce.

Iveta: Chceš něco vytvářet, nechceš jen sedět doma a bavit se. Prostě potřebuješ nějakou práci a něco dělat. No musíš se nějak uplatnit v té společnosti. Ty pak totiž hrozně trpíš tím, že seš tak jako by z té společnosti malinko (přemýšlí). Jak bych to řekla...no prostě seš mimo. Jsi mezi lidma jo, ale nemáš s nima společný témata, víš? Seš jakoby vyčleněná trošinku. Taký ztrácíš jakoby ne přehled, ale prostě takovej...no seš někde jinde prostě a je těžký se s nima potom sjednotit na stejnou vlnu. Žiješ něčím jiným samozřejmě.

Skutečnost, že tyto ženy se svými partnery prakticky realizují jistý model rodiny, neznamená, že jsou s ním ženy plně spokojené. Můžeme říci, že plnou spokojenost se současným nastavením své rodiny vyjadřuje Markéta, přestože tomu tak nebylo vždy. Kristýně rodinný model, kde je muž živitelem a žena je v domácnosti, také vyhovoval, avšak kvůli rozdílným představám o realizaci tohoto modelu vznikaly mezi partnery rozepře, jež vyústily v rozchod. Potřebu pracovat a seberealizovat se nejvíce projevila Iveta, již se zprvu péče o děti a domácnost líbila, neboť měla čas na své koníčky, nicméně po nějaké době pocítila touhu vrátit se do zaměstnání a uplatnit se ve společnosti jinak, než jako matka a pečovatelka o domácnost.

4.2.6 OCENĚNÍ ŽENY ZA JEJÍ PRÁCI V RODINĚ A DOMÁCNOSTI ZE STRANY PARTNERA

V rozhovorech s informantkami jsem se zajímala o to, zda jim jejich partneři vyjadřují, či vyjadřovali uznání a vděčnost za výchovu dětí a péči o domácnost, nebo zda naopak tuto práci banalizovali a považovali za podřadnou.

Podle slov Ivety, si byl její manžel velmi dobře vědom, že péče o domácnost a výchova dětí není jednoduchá a ocenění z jeho strany bylo zřejmé.

Iveta: Myslím si, že si mě za to vážil. Viš co, tak já jsem převzala veškerou starost o všechno zase...o domácnost, o chlapský věci zase, veškerou starost o děti. Já jsem je naučila úplně všemu a on měl jen tu práci, v podstatě jako. Myslím si, že ani neměl tolik práce, kolik říkal.

Zcela odlišná situace nastala v rodině Kristýny. Její bývalý partner častokrát znehodnocoval její práci v domácnosti a nadto vyzdvihoval svou práci v realitní kanceláři a skutečnost, že finančně zabezpečuje rodinu. Se současným přítelem řeší Kristýna podobnou situaci.

Kristýna: Oni vlastně neuznávají práci v domácnosti a ten vlastně koloběh jako práci. Mě tohle říká Petr teďka taky třeba. Protože já vlastně čekám dítě, jsem doma a on má pocit, že já nic nedělám, že on je strašně jakoby busy a že já prostě se flákám. On mi nepomůže v domácnosti jakoby s ničím. Ten je snad ještě horší než ten Pavel.

Ani v rodině Markéty nedochází k ocenění její práce v domácnosti ze strany manžela. Nicméně nedá se říci, že by její práci kritizoval, jako je tomu v rodině Kristýny. Přestože byla v jejich životě etapa, kdy se manžel v domácnosti vůbec neangažoval a vyzdvihoval důležitost své práce nad prací v domácnosti, má v současné době Markéta se svým manželem povinnosti rozdělené, avšak navzájem si pomáhají a jejich role se občas prolínají. Práce, která je však

danou povinností jednoho či druhého partnera se nijak zvlášť v rodině nediskutuje a slovně neoceňuje.

Markéta: No on moc takovej není, že by chválil (směje se). To ne. On je spíš takovej, že máme každej svoji práci a tu si děláme. [...] To on takovej není, to ho neznáte (smích). On je takový jako ze starý školy. Prostě každý má své povinnosti a mluví se jen o tom, co je špatně. Ale né, tak hodně se zlepšil, tím jak je teď se mnou doma a zúčastňuje se toho všeho, tak dokáže pochválit...že třeba mu večere chutnala...nebo já nevím.

Práce žen, spojená s reprodukcí, péčí o děti a s jejich výchovou je v moderní společnosti stále nedoceňovaná a přehlížená na rozdíl od práce ve sféře veřejné, tedy práce viditelné, tvořivé a finančně produkující. Samy ženy velmi často považují práci ve veřejné sféře za prestižnější a smysluplnější, oproti práci v domácnosti, která je skrytá a její výkon je považovaný za samozřejmost. Těmito názory se právě mnohdy i samotné ženy podílejí na znehodnocování a ponižování práce ve sféře soukromé (Maříková, Křížková, Vohlídalová 2012: 127–128).

5. ZÁVĚR

Bakalářské práce se zabývá problematikou žen v domácnosti, konkrétně dělbou práce v domácnostech, kde nejsou ženy zaměstnány na plný úvazek a jejich náplní práce je starost o domácnost a děti. V rámci teoretické části práce byla ve dvou kapitolách zpracována odborná literatura zabývající se danou problematikou. Jedna z kapitol mimo jiné vymezuje související pojmy a teorie, které jsou pro tematiku této práce podstatné. Další se zabývá postavením žen v domácnosti a ve společnosti z historického hlediska a zaměřuje se na události, které postavení žen a jejich společenské možnosti měnily. Součástí práce je také praktická část, ve které byl proveden vlastní průzkum situace metodou rozhovoru. Informantkami byly ženy, které mají s výše zmíněným modelem domácnosti zkušenosti a v současné době buď jsou ženami v domácnosti, nebo se již vrátily do zaměstnání. Stěžejní částí práce je právě tato kapitola zabývající se analýzou rozhovorů, kde vyhodnocuji získaná data z rozhovorů a odpovídám na výzkumné otázky.

V rozhovorech s informantkami jsem se snažila získat odpovědi na tři hlavní výzkumné otázky. První z výzkumných otázek zněla takto: *Jaké jsou role těchto žen v rodině z hlediska péče o děti a domácnost?* Zajímalo mne především, zda se v péči o domácnost a děti angažují také partneři žen a pokud ano, tak do jaké míry. Z rozhovorů vyplynulo, že partneři žen se v péči o domácnost angažují v minimální míře. Práci obecně považovanou spíše za mužskou, jako je péče o auto, o technické záležitosti i fyzicky náročné úkony, řeší rodiny různým způsobem. Partnerovi Kristýny pomáhal s touto prací správce domu, v rodině Ivety tuto práci zastávala Iveta. Markéta se o technické záležitosti a práci kolem domu starala v období, kdy byl manžel velmi pracovně vytížený, v současnosti tuto práci zastává manžel a navzájem si vypomáhají. Nelze obecně říci, že partneři nevykonávají domácí práce vůbec, pokud však nějakou práci vykonávají, jedná se spíše o nárazovou pomoc. Konkrétně se jedná

o občasné vaření či žehlení. Míra péče o děti je ze strany partnerů různá, společným znakem je fakt, že se partneři angažují více o víkendech a na různých akcích a výletech s dětmi. V rodině Kristýny se partner dítěti věnoval i v týdnu a často se s ním učil a hrál si. Naopak Markéta a Iveta uvádějí, že dětem se věnovaly téměř výhradně ony a pokud se partneři podíleli v péči o děti, jednalo se výlučně o zábavu. Iveta dokonce podotýká, že ani o víkendových rodinných výletech se partner nikterak dětem nevěnoval.

Druhá z výzkumných otázek zněla: *Jaké je postavení těchto žen v rodině z hlediska správy majetku a financí?* V části rozhovoru zaměřeném na finance a zabezpečení rodiny jsem se konkrétně zajímala o to, zda mají ženy přístup k rodinným financím a mohou s nimi volně zacházet. Z rozhovorů je zřejmé, že pro Markétu a Ivetu je přístup k financím stěžejní aspekt rodiny. Tyto ženy mají plný přístup k financím skrze společný účet a spolu s partnerem rozhodují o využití rodinných financí. Vlastnictví majetku je pak záležitostí obou partnerů, nikoli pouze výsadou muže. V poslední zkoumané rodině byla situace odlišná. Kristýna dostávala od partnera měsíční obnos na svůj účet, neměla však přístup k účtu partnera. Nicméně s penězi na svém účtu mohla volně disponovat.

Poslední výzkumná otázka byla stanovena takto: *Pociťují dotazované ženy ze strany partnera pozitivní či negativní hodnocení své práce v domácnosti?* Zajímala jsem se především o to, zda partneři z pohledu ženy její péči o děti a domácnost oceňují či nikoliv. Odpovědi na zmíněné otázky se lišily v každé z rodin. Iveta byla podle svých slov ze strany manžela za péči o domácnost a výchovu dětí, na které se manžel téměř nepodílel, oceňována. Zcela odlišná situace nastala v rodině Kristýny, kterou partner poučoval o správné péči o domácnost i o výchově dítěte. V rodině Markéty panuje takové prostředí, které není typické projevováním chvály a vykonaná práce, jež je povinností jednoho nebo druhého partnera se ve většině případů slovně neoceňuje.

Ačkoliv rodiny informantek po dlouhou dobu fungovaly na principu muž-živitel a žena-pečovatelka, docházelo v průběhu času ve všech rodinách ke změnám, které nám napovídají, že partneri pravděpodobně nebyli s tímto modelem domácnosti plně spokojeni. V partnerství Kristýny došlo k trvalému odloučení z toho důvodu, že ani jeden partner nebyl spokojen s fungováním tohoto modelu domácnosti, především se jednalo o rozpory ohledně výchovy syna. Iveta pocítila touhu vrátit se do práce, a přestože jejímu partnerovi více vyhovoval model domácnosti založený na mužském živitelství, nastoupila do rodinné firmy. Markéta je v současné době stále ženou v domácnosti. Zdravotní komplikace, které se u ní i u manžela v minulosti projevily z důvodu přepracování, vyřešily tím způsobem, že manžel prodal svou firmu a dnes pracuje z domova. V současnosti je Markéta s modelem domácnosti, který s manželem vyznávají, spokojená a rozdělení rolí a pracovních povinností jí plně vyhovuje. Situace Markéty a jejího manžela potvrzuje Bourdieuho teorii, že snaha zabezpečit rodinu a dostát všem vlastnostem, které jsou společností považované za mužské, může být pro muže psychicky i fyzicky vyčerpávající a může vést ke zdravotním problémům (Bourdieu 2000: 46–50).

Domnívám se, že společně s rostoucí zaměstnaností žen a jejich uplatněním ve veřejné sféře, by se mělo taktéž proměnit jejich postavení v rodině, tedy ve sféře soukromé, především z hlediska dělby neplacené práce v domácnosti. Přestože ženy pracují v zaměstnání na plný úvazek rovněž jako jejich partneri, zůstává práce v domácnosti v mnoha případech jejich odpovědností. Tuto skutečnost dokládá případ Ivety, která se po jedenácti letech vrátila do zaměstnání, avšak domácí práce zůstaly nadále její povinností a dokládá ji taktéž studie autorek Maříkové, Křížkové a Vohlídalové (2012).

SEZNAM LITERATURY

Bahenská, M. 2009. K otázce vzdělávání lékařek a učitelek v českých zemích v 19. století, in Tomeš, J (ed.), *Ženy ve spektru civilizací*, 54–55. Praha: Slon.

Bahenská, M. 2009. K otázce vzdělávání lékařek a učitelek v českých zemích v 19. století, in Tomeš, J (ed.), *Ženy ve spektru civilizací*, 60. Praha: Slon.

Bahenská, M., L. Heczková, D. Musilová (eds.) 2010. *Ženy na stráž!* Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Barša, P. 2002. *Panství člověka a touha ženy*. Praha: Slon.

Bourdieu, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Burešová, J. 2001. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Damová, Z. 2010. *Dívčí gymnasium "Krásnohorská" Praha II*. Archiv hlavního města Prahy: 1–2. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-518-gymnazium-krasnohorska.pdf> [8. 3. 2018]

Farrell, W. 1994. *The myth of male power: why men are the disposable sex*. London: Francis, Day&Hunter.

Fischlová, D. 2005. *Vytvoření informační základny pro analýzu faktorů ovlivňujících rozdíly v úrovni pracovních příjmů (mezd) mužů a žena pro modelování (prognózování) těchto rozdílů*. Praha: VÚPSV.

Giddens, A. 2013. *Sociologie*. Praha: Argo.

Hašková, H. 2003. Partnerství v rodině, in H. Hašková, A. Křížková, H. Maříková, R. Radimská (eds.), *Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce a rodiny?*, 53. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Hendrychová, S., 1999. Z historie feminismu v českých zemích, in E. Věšínová–Kalivodová, H. Maříková (eds.), *Společnost žen a mužů z aspektu gender*, 48–49. Praha: Open Society Fund.

Hochschild, A. R., A. Machung 1990. *The second shift: working parents and the revolution at home*. London: Piatkus.

Horská, P. 1999. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Komárek, S. 2013. *Muž jako evoluční inovace?* Praha: Academia.

Kopičková, B., E. Maur, M. Lenderová, M. Macková, M. Bahenská, J. Burešová, M. Ryantová, D. Musilová 2009. Práce, profese, politika, in M. Lenderová, B. Kopičková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 458–459. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kopičková, B., E. Maur, M. Lenderová, M. Macková, M. Bahenská, J. Burešová, M. Ryantová, D. Musilová 2009. Práce, profese, politika, in M. Lenderová, B. Kopičková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 462. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kopičková, B., E. Maur, M. Lenderová, M. Macková, M. Bahenská, J. Burešová, M. Ryantová, D. Musilová 2009. Práce, profese, politika, in M. Lenderová, B. Kopičková, J. Burešová, E. Maur (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 464. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

- Lenderová, M. 1999. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta.
- Machačová, J. 2006. Žena v 19. století jako „přívěsek“?, in K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), *Dějiny žen aneb evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, 209–211. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Maříková, H. 2000. *Proměny současné české rodiny*. Praha: Slon.
- Maříková, H., 1999. Proměny rolí muže a ženy v rodině, in E. Věšíňová–Kalivodová, H. Maříková (eds.), *Společnost žen a mužů z aspektu gender*, 48–49. Praha: Open Society Fund.
- Maříková, H., A. Křížková, M. Vohlídalová 2012. *Živitelé a živitelky*. Praha: Slon.
- Matějček, J. 2006. Nedorozumění historiografů/ek? Fasety patriarchalismu a emancipace žen, in K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), *Dějiny žen aneb evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, 217. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Pateman, C. 1988. *The sexual contract*. Stanford: Stanford University Press.
- Risman, B. J. 1998. *Gender Vertigo: american families in transition*. New Haven: Yale University Press.
- Sak, R. 2003. *Salon dvou století: Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*. Praha: Paseka.
- Svobodová, K., A. Šťastná 2010. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha: VÚPSV.
- Šolcová, M. 1984. *Postavení ženy v socialistické společnosti*. Praha: Horizont.
- Tomeš, J. (ed.) 2009. *Ženy ve spektru civilizací*. Praha: Slon.
- Vodáková, A., O. Vodáková 2003. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* Praha: Slon.

Vošahlíková, P. 2006. Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích, in K. Čadková, M. Lenderová, J. Stráníková (eds.), *Dějiny žen aneb evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, 358–360. Pardubice: Univerzita Pardubice.